

HERU

URBANIZAM NASLIJEĐA **HERITAGE URBANISM**

Urbanistički i prostorni modeli
za oživljavanje i unaprjeđenje
kulturnoga naslijeđa

Urban and Spatial Models for
Revival and Enhancement
of Cultural Heritage

HRZZ-2032

ZNANSTVENI KOLOKVIJ

MODELI REVITALIZACIJE I UNAPRJEĐENJA KULTURNOGA NASLIJEĐA

zbornik radova

**MULTIDISCIPLINARNI
DIJALOG**

ZAGREB, 2017.

Af

ZNANSTVENI KOLOKVIJ

MODELI REVITALIZACIJE
I UNAPRJEĐENJA
KULTURNOGA NASLIJEĐA

MULTIDISCIPLINARNI DIJALOG

ZBORNİK RADOVA

NAKLADNIK

Arhitektonski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
HR-10000 Zagreb, Kačićeva 26
www.arhitekt.hr

ZA NAKLADNIKA

Izv.prof.dr.sc. Krunoslav Šmit
Dekan Arhitektonskoga fakulteta

GLAVNI UREDNIK

Akademik Mladen Obad Šćitaroci
Voditelj istraživačkoga projekta *Urbanizam naslijeđa / Heritage Urbanism* (HERU)

UREDNIKA

Izv.prof.dr.sc. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci

IZVRŠNI UREDNICI

Dr.sc. Irma Huić
Dr.sc. Ana Mrđa
Dr.sc. Tin Oberman
Dr.sc. Marko Rukavina
Boris Dundović
Tamara Marić

GRAFIČKI UREDNIK

Boris Dundović

RECENZENTI

Prof.dr.sc. Zlatko Jurić
Prof.dr.sc. Ivan Rogić

ZNANSTVENI ODBOR

Akademik Mladen Obad Šćitaroci
Akademik Velimir Neidhardt
Akademik Vladimir Marković
Izv.prof.dr.sc. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci
Dr.sc. Jasenka Kranjčević
Dr.sc. Biserka Dumbović Bilušić

REDAKTURA TEKSTOVA

Akademik Mladen Obad Šćitaroci

LEKTURA I KOREKTURA

Mirjana Ostoja

OBLIKOVANJE

Boris Dundović

GRAFIČKA PRIPREMA

Denona d.o.o., Zagreb
Boris Dundović

TISAK

Denona d.o.o., Zagreb
www.denona.hr

URBANIZAM NASLIJEĐA
Urbanistički i prostorni modeli
za oživljavanje i unaprjeđenje
kulturnoga naslijeđa

HERITAGE URBANISM
Urban and Spatial Models for
Revival and Enhancement
of Cultural Heritage

Istraživački projekt
HRZZ-2032

Znanstveni kolokvij održan je 24. svibnja 2017. u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u organizaciji Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Razreda za likovne umjetnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Zbornik znanstvenog kolokvija objavljen je u sklopu istraživačkog projekta *Urbanizam naslijeđa – Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa* (HERU) glavnoga istraživača akademika Mladena Obada Šćitarocija, koji se provodi na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Projekt pod brojem 2032 financira Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ).

Sva priopćenja članova projekta *Urbanizam naslijeđa* (HERU) dio su njihova istraživačkoga rada u sklopu projekta.

Zbornik je za objavu prihvatilo Povjerenstvo za nakladničku djelatnost Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na sjednici 13. srpnja 2017. godine.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000968404.

ISBN 978-953-8042-29-4 (meki uvez)

ISBN 978-953-8042-30-0 (e-knjiga)

Zagreb, listopad 2017.

Objavu zbornika financijski je pomogla Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

PODROBNJE INFORMACIJE O
ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKOM PROJEKTU:

Web: heru2015.wordpress.com
Facebook: www.facebook.com/heru2032
E-pošta: heritage.urbanism@gmail.com

PROSLOV

Akademik **MLADEN OBAD ŠČITAROCI**

Voditelj istraživačkoga projekta *Urbanizam naslijeđa* / *Heritage Urbanism* (HERU)

Znanstveni kolokvij *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa* organizirali su Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Razred za likovne umjetnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Kolokvij je održan 24. svibnja 2017. u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Pokrovitelj kolokvija bilo je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

Znanstveni kolokvij dio je aktivnosti istraživačkoga projekta *Heritage Urbanism (HERU) / Urbanizam naslijeđa – urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa* (HRZZ-2032), koji financira Hrvatska zaklada za znanost, a provodi se na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Znanstveni kolokvij okupio je brojne stručnjake iz različitih znanstvenih područja, koji su svojom nazočnošću, raspravom i pisanim radovima ukazali na potrebu i obvezu bržeg i učinkovitijeg unaprjeđenja i oživljavanja kulturnoga naslijeđa u Hrvatskoj, posebice zbog činjenice da brojno kulturno naslijeđe, poglavito ono graditeljsko, propada i nestaje kao posljedica društvene inertnosti i neučinkovitih postojećih modela obnove i unaprjeđenja. Kolo-

kvij je zamišljen i ostvaren kao mjesto multidisciplinarne, interdisciplinarne i transdisciplinarne rasprave o temama važnim za unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa. Cilj je kolokvija i zbornika radova ukazati na nove modele unaprjeđenja naslijeđa jer postojeći modeli ne daju rezultate. Namjera je proširiti raspravu izvan uobičajenih konzervatorskih motrišta te motrišta arhitekture, urbanizma i povijesti umjetnosti.

Na znanstvenom kolokviju sudjelovali su brojni stručnjaci najrazličitijih struka: arhitekti, urbanisti, planeri, povjesničari umjetnosti, arheolozi, konzervatori, sociolozi, pravnici, ekonomisti, i drugi. Zaključci znanstvenog kolokvija namijenjeni su primjeni u svim stručnim i znanstvenim područjima koja izravno ili posredno utječu na stanje i budućnost kulturnoga naslijeđa.

Nakon uvodnoga dijela, u ovom su zborniku radovi razvrstani u sljedeće tematske cjeline: Razvojni i upravljački modeli (izlaganja pozvanih predavača), Modeli za naslijeđe u krajoliku, Modeli za naslijeđe u gradu, Modeli doživljaja i korištenja naslijeđa i Normativno-pravni modeli te Prilozi raspravi na kolokviju i Pogovor. Objavljeno je ukupno 66 rada. Od toga je osam tekstova pozva-

nih predavača i pozvanih sudionika okrugloga stola, a 43 teksta koji ukazuju na provedena istraživanja u sklopu znanstvenoistraživačkoga projekta *Urbanizam naslijeđa*. Svi su radovi usredotočeni na pronalaženje modela za unaprjeđenje i oživljavanje kulturnog naslijeđa. Sva istraživanja ukazuju na istraživački proces koji je u razvoju s otvaranjem brojnih istraživačkih i stručnih pitanja na koja su dani odgovori tijekom kolokvija ili se oni očekuju u nastavku istraživanja.

Znanstveni kolokvij i zbornik radova kolokvija nastavak je započetih tema objavljenih u zborniku radova međunarodnoga znanstvenoga skupa *Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa*, održanog u Zagrebu 22. i 23. listopada 2015., kojim su povodom izdane tri publikacije: knjiga sažetaka (ISBN 978-953-8042-07-2), knjiga postera (ISBN 978-953-8042-12-6) i zbornik radova (ISBN 978-953-8042-11-9). Sve su publikacije objavljene digitalno, a zbornik radova objavljen je i u tiskanome obliku (ISBN 978-953-8042-10-2).

Organizaciju znanstvenog kolokvija i objavu zbornika radova omogućila je novčanim potporama Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

UVOD U ZNANSTVENI KOLOKVIJ MODELI REVITALIZACIJE I UNAPRJEĐENJA KULTURNOGA NASLIJEĐA

NASLIJEĐE/BAŠTINA
REVITALIZACIJA NASLIJEĐA
UNAPRJEĐENJE NASLIJEĐA
AKTIVNA ZAŠTITA
INTEGRALNA ZAŠTITA
ODRŽIVOST U REVITALIZACIJI NASLIJEĐA

Na tlu Hrvatske baštinimo kulturno naslijeđe brojnih stoljeća i tisućljeća. Samo smo malen dio zbrinuli i očuvali za buduće naraštaje. Većina naslijeđa propada i nestaje, a time nestaje i dio kulturnog, povijesnog i prostornog identiteta Hrvatske. Propada čak i naslijeđe pod zaštitom UNESCO-a. Posebice je u teškom stanju graditeljsko naslijeđe. Dosadašnji modeli korišteni posljednjih pola stoljeća ne daju rezultate, osim malobrojnih iznimaka. Što učiniti? Koji su to učinkoviti modeli koji će zaustaviti nestajanje naslijeđa, pomoći u njegovoj revitalizaciji i unaprjeđenju te usmjeriti na putove koji će dati rezultate te omogućiti opstanak i život naslijeđa? To su pitanja na koja tražimo odgovore. Ako znanstvenim kolokvijem potaknemo razmišljanje o tom problemu te ako po tko zna koji put skrenemo pozornost na ozbiljnost stanja naslijeđa i potrebu njegove revitalizacije – bit će to značajan doprinos u neprekidnim znanstvenim, stručnim i popularizacijskim aktivnostima za spašavanje i unaprjeđenje hrvatskoga naslijeđa kao neprocjenjiva nacionalnog identiteta, ali i neponovljivog izvora za kulturni, turistički, društveni i gospodarski razvitak.

Dvadeset pet stoljeća urbane kulture na tlu Hrvatske

Hrvatska baštini 25 stoljeća urbane kulture – od ilirskih protourbanih naselja, prvih grčkih gradova iz 4. st. pr. Kr. i rimske graditeljske kulture preko srednjovjekovnih, renesansnih i baroknih gradova, vernakularnih i fortifikacijskih građevina do velikih preobrazbi gradova druge polovice 19. stoljeća te do modernističke arhitekture i urbanizma 20. stoljeća. Sačuvani su brojni, raznoliki i visoke vrsnoće prepoznati kulturni krajolici koji potvrđuju skladan i moguć održivi suživot čovjeka i prirode.

Umijeće nasljeđivanja – umijeće stvaranja naslijeđa

Dvadeset pet stoljeća duga tradicija gradogradnje svjedoči o vitalnosti i kontinuitetu, a obilježava ju autohtonost proizašla iz podneblja, *genius loci*, vještine i kreacije graditelja te prilagodbe društvenim i lokalnim uvjetima. Brojno naslijeđe svjedoči o umijeću nasljeđivanja i skladne nadgradnje. Da bismo očuvali vrijednosti naslijeđenoga, moramo osigurati vrijednosti novoga u naslijeđu kako bi jednoga dana ono postalo novim naslijeđem. Moramo pronaći modele ponašanja prema kojima novi zahvati nadograđuju i obogaćuju, a ne razaraju zatečeno.

Baština bez baštinika

Sintagma *baština bez baštinika*, stara pola stoljeća, a potaknuta propadanjem graditeljskoga naslijeđa u Hrvatskoj – i danas je aktualna. Naslijeđe je propadalo tada, propada i sada. Što je tomu razlog? Zašto se o naslijeđu govori afirmativno, a poduzima se premalo?

U *Strategiji zaštite, očuvanja i održivoga gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015.* navedeni su brojni problemi:

- nezadovoljavajuće građevno stanje – zapuštenost, neodržavanje, ruševnost
- nedovoljno razrađena metodologija i postupci za izradu konzervatorske i tehničke dokumentacije za obnovu uzrok je prespore i neodgovarajuće obnove, kojom se spomenička svojstva umanjuju
- nedostatnost kriterija za postupke vrjednovanja kulturnih dobara nacionalnog, regionalnog i lokalnog značenja
- nepostojanje modela upravljanja kulturnom baštinom, zbog čega nema njihova sustavnog održavanja i korištenja (npr. za razvoj kulturnog i ostalih selektivnih oblika turizma)
- nedostatna sustavna promocija važnosti i vrijednosti kulturnih dobara te mogućnosti njihova uključenja u gospodarske tokove sredine u kojoj se nalaze
- nedostatnost podzakonske regulative i nepostojanje odgovarajućih konzervatorskih podloga za izradu prostornoplanske dokumentacije, što je temelj obnove i održivosti povijesnih cjelina.

Brojno naslijeđe i dalje je u lošem stanju, nema namjenu, propada, nije uključeno u život gradova i naselja. Takvo stanje potaknulo je znanstvenoistraživački projekt *Urbanizam naslijeđa* s ciljem da na znanstveno utemeljeni način pridonese rješavanju problema. Cilj je to i ovoga znanstvenog kolokvija pod nazivom *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa*.

Tako je 3. veljače 2017. u Registru nepokretnih kulturnih dobara Republike Hrvatske, koji se vodi u Ministarstvu kulture, upisano 5608 dobara graditeljske baštine bez arheologije. Registar se sastoji od tri liste: zaštićena kulturna dobra (Z), kulturna dobra od nacionalnog značenja (N) i preventivno zaštićena kulturna dobra (P). Na Z-listi jesu 5232 dobra, od toga 441 cjelina, 10 krajolika i 4781 pojedinačno nepokretno kulturno dobro. Na N-listi je 39 dobara (dvije cjeline i 37 pojedinačnih). Na P-listi je 337 dobara (31 cjelina, 2 krajolika i 304 pojedinačnih). Ukupno je zaštićeno 1140 kopnenih i podvodnih arheoloških lokaliteta (870 na Z-listi i 270 na P-listi).

Novi život naslijeđa

Temeljno je pitanje kako brojno propadajuće naslijeđe uključiti u suvremeni život, kako spriječiti njegovo propadanje, kako mu produljiti život, kako ga učiniti resursom koji će se sam održavati, kako ga kreativno i racionalno nadopuniti, osuvremeniti i učiniti ga aktivnim – a da ne izgubi svojstvo naslijeđa. Kako naslijeđe kao gubitnika, često shvaćenog kao teret zajednici, pretvoriti u dobitnika kao nositelja razvoja? Treba li graditi novo, dok nam naslijeđe propada?

Odgovore na ova pitanja možemo tražiti u sljedećim polazištima:

- Kulturno naslijeđe ne treba shvaćati kao statični zaštićeni objekt, kao mrtvi kapital, nego kao aktivni subjekt;
- Ne treba štiti naslijeđe od ljudi, nego za ljude, jer jedino život u naslijeđu osigurava njegov opstanak;
- Naslijeđe mora dobiti novu priliku, novi život i novu namjenu, jer u protivnom mu prijeti nestanak;
- Naslijeđe treba shvatiti kao resurs koji može stvoriti prihod za svoje održavanje i za lokalnu zajednicu, koja jamči njegovo očuvanje i kontinuitet;
- Revitalizaciju naslijeđa treba razvijati na znanstveno utemeljenim i stručnim kriterijima te na održivim modelima;

- Naslijeđe se mora moći razvijati u skladu sa suvremenim potrebama čovjeka i tehnološkim dostignućima;
- Opstanak i budućnost naslijeđa treba povezati s urbanističkim i prostornim planiranjem, i to u skladu sa zamislima održivoga razvoja.

Od zaštite i očuvanja do unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa

U Hrvatskoj je duga tradicija zaštite kulturnoga naslijeđa. Sustav mjera zaštite dobro je poznat, ali najčešće završava na tome. Obnova kulturnoga naslijeđa samo radi obnove nije prihvatljiva i nije održiva jer se uloži velik novac, a naslijeđe i dalje propada, poglavito jer nije osigurano aktivno korištenje i novi život naslijeđa. Nedostaje sustav koji bi omogućio znanstveno utemeljenu, stručno relevantnu i objektivnu, multidisciplinarnu, održivu i odgovornu skrb o sudbini brojnoga naslijeđa na tlu Hrvatske. Ključno je pitanje nova namjena naslijeđa u suvremenim okolnostima, a ona ovisi ponajprije o vrjednovanju naslijeđa. Sustavno vrjednovanje u Hrvatskoj nije provedeno, posljednje je provedeno prije više od pola stoljeća. Vrjednovanje se provodi od slučaja do slučaja, što ne može dati zadovoljavajuće rezultate u cjelokupnom očuvanju i unaprjeđenju naslijeđa.

Aktivna i integralna zaštita kulturnoga naslijeđa

U Hrvatskoj se zaštita ponajprije provodi formalno-administrativno. Naslijeđe se ne promatra kao nešto što treba održavati (ulagati) i unaprjeđivati (razvijati), ne prepoznaje se kao izvor koji može donijeti dobit i samo sebe održavati. Nema dvojbe da naslijeđe moramo štititi i ono jest zaštićeno, ali neaktivna zaštita vodi propadanju i nestanku naslijeđa. Potrebno je razmišljati o aktivnoj zaštiti naslijeđa. To podrazumijeva da naslijeđe bude aktivan pokretač životnih, kulturnih, turističkih, gospodarskih i drugih aktivnosti. Promišljanje zaštite graditeljskoga naslijeđa u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja u Hrvatskoj počelo je 1960-ih godina. Takav je pristup anticipirao brojna načela zaštite, koja su poslije prihvaćena na međunarodnom planu. Posljednjih nekoliko desetljeća na to se gotovo zaboravilo. Odnedavno se govori o integralnoj zaštiti kao interdisciplinarnom pristupu kulturnome naslijeđu. Takav pristup nedvojbeno zahtijeva prostorno/urbanističko i ambijentalno promišljanje revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa. Jedino tako možemo postići dobre rezultate jer se naslijeđe ne sagledava samo za sebe, već kao dio širega životnog prostora i lokalne zajednice.

Aktivno i pasivno naslijeđe

U Hrvatskoj je mnoštvo zanemarenog naslijeđa – brojni dvorci, renesansni ljetnikovci, plemićki gradovi/burgovi, vojne građevine od 16. do 19. stoljeća, tradicijska/vernakularna naselja, industrijsko naslijeđe, arheološka nalazišta, inženjerske građevine iz 18. i 19. stoljeća (stare ceste, mostovi) i dr. Brojno je takvo naslijeđe bez namjene ili bez trajne namjene, ne koristi se i propada. Takvo naslijeđe možemo smatrati pasivnim i mrtvim kapitalom. Potrebna mu je obnova i revitalizacija. Svaka namjena koja će produžiti život ili dati novi život takvome pasivnom naslijeđu jest dobra namjena, čak i uz ustupke u odnosu na načela zaštite i obnove. Cilj mora biti sprječavanje nestanka baštine! Idealne su obnove poželjne, ali nisu realne za sve to brojno naslijeđe. Zato je prije potrebno sustavno vrjednovanje kulturnoga naslijeđa da bismo najvrjednije obnovili primjereno i stručno prihvatljivo. Kompromisi i manje zahtjevni uvjeti obnove mogu se primijeniti na naslijeđu koje je na nižoj vrijednosnoj ljestvici.

Naslijeđu koje živi, koje možemo smatrati aktivnim, potreban je oporavak i unaprjeđenje – kao što su povijesna središta većine gradova, mali povijesni gradovi, stambena naselja, povijesna sela. Takvi prostori ne smiju osjetiti teret zaštite, već obrnuto – zaštitu treba afirmirati kao prednost jer donosi mogućnost sufinanciranja i povlastica za ulaganje u obnovu i revitalizaciju.

Održivost u očuvanju i revitalizaciji kulturnoga naslijeđa

Zamisao održivoga razvoja uključuje četiri glavne sastavnice – prostornu, ekonomsku, okolišnu i društvenu dimenziju održivosti. Za unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa to ponajprije podrazumijeva kontinuitet života i čovjekovih aktivnosti u građevinama i u prostorima naslijeđa, te racionalno i svrhovito gospodarenje takvim i u takvim prostorima. Naslijeđe bez čovjeka nije moguće sačuvati i održati – neovisno radi li se o graditeljskom naslijeđu, nematerijalnom naslijeđu ili kulturnom krajoliku. Uspjeh revitalizacije naslijeđa ne ovisi samo o zaštiti, vrsnoći projekta i njegovoj izvedbi već i o ljudima koji će dati životnu dimenziju naslijeđu. Nije rijetkost da se naslijeđe obnovi, ali ono i nadalje ne živi jer nije dobilo namjenu, nije odabrana prikladna namjena, nije integrirano s lokalnom zajednicom, ili to obnovljeno naslijeđe nisu prihvatili ljudi koji bi ga trebali koristiti. U takvim slučajevima naslijeđe jest tehničko-graditeljski obnovljeno, ali ne živi, nije revitalizirano, nije aktivno, nego je i nadalje pasivno.

Naslijeđe i turizam

Vjeruje se da je spoj turizma i kulturnoga naslijeđa primjer održivoga i uspješnoga gospodarenja. Godišnja je zarada svjetske turističke industrije golema i stalno se povećava. Turizam velikim dijelom živi od kulturnog naslijeđa. Problem je što se vraća malo, nedovoljno ili ništa tome naslijeđu za njegovu obnovu i unaprjeđenje. To je prepoznao i UNESCO pa se razmišlja kako to ispraviti i učiniti održivim. Kulturno naslijeđe ne smije se shvatiti kao "roba" za iskorištavanje. U turističkom poduzetništvu, kojem je cilj u prvom redu zarada, često se obezvrjeđuje kulturni krajolik, uništava ga se i mijenja. Takav pristup nije prihvatljiv niti je održiv, i to ne samo sa stajališta očuvanja kulturnoga naslijeđa nego i s ekonomskoga gledišta – jer turizam upravo počiva na lijepom krajoliku i baštinskim vrijednostima.

Pravna zaštita prostora i naslijeđa

U situaciji smo da moramo skrbiti za pravnu i stvarnu fizičku zaštitu kulturnoga naslijeđa, a istodobno za pravnu zaštitu javnoga prostora i za pravnu zaštitu krajolika, koji su svakodnevno ugroženi i napadani. Trajna urbanistička načela u urbanizmu – "poštivanje prava trećieh" te pristojno i obazrivo ponašanje u prostoru – u posljednje vrijeme blijede, zaboravljaju se i ignoriraju. Sve je pokriveno propisima i zakonima (birokratska zaštita), a stvarna pravna zaštita prostora ne postoji ili je nedostatna. Zakonodavna zaštita je prenormirana, komplicirana, neusklađena i suprotiva u brojnim zakonima i propisima. Svaki resor propisuje zakone i propise sa svoga stajališta, nitko ih ne usklađuje. Jedino ispravnom i kreativnom pravnom, a ne birokratskom, zaštitom prostora možemo osigurati stvarni održivi i prihvatljivi razvoj.

Stvarnost naslijeđa u Hrvatskoj

S obzirom na mnoštvo i dugu povijest kulturnoga graditeljskog naslijeđa na tlu Hrvatske, nedovoljno je primjera obnovljenog naslijeđa i njegove uspješne revitalizacije. Svijest o potrebi obnove naslijeđa postoji, ali kao da se očekuje da se obnova provodi sama po sebi na temelju deklaracija i načelnih stajališta. Stvarnost s naslijeđem u Hrvatskoj zabrinjavajuća je. Tome u prilog govore brojni slučajevi i problemi.

Ako je u Hrvatskoj ugroženo naslijeđe pod zaštitom UNESCO-a, kako je onda s ostalim naslijeđem koje smo prepoznali vrijednim i zaštitili ga? Upozorava se na probleme koje valja riješiti u Nacionalnom parku Plitvička jezera, u Dubrovniku, Starigradskom polju na Hvaru, u Dioklecijanovoj palači, u povijesnoj jezgri Trogira. Sve je to naslijeđe prepoznato kao univerzalna svjetska vrijednost, a ne poduzimaju se odgovarajuće i dostatne aktivnosti za njegovo stvarno (ne samo administrativno) očuvanje i unaprjeđenje.

Postoje primjeri dobre obnove i revitalizacije naslijeđa u Hrvatskoj, ali premalo je takvih slučajeva u odnosu na ukupnost naslijeđa koje baštinimo u rasponu od nekoliko tisućljeća.

Naslijeđe između očuvanja i suvremenih potreba

Razmišljanja u Hrvatskoj glede revitalizacije kulturnoga naslijeđa statična su i konzervativna te nesklona eksperimentiranju (barem na odabranim primjerima). Posljedica je toga mrtvilo, malobrojni slučajevi revitalizacije i propadanje većine naslijeđa jer se ono ne koristi. Stječe se dojam da je važnije formalno-birokratski zadovoljiti zaštitu naslijeđa, makar ono i nadalje propada, nego da liberaliziramo revitalizaciju uz poštivanje jasnih kriterija. Jedino povjerenje u novo i inovativno može pokrenuti pozitivne procese revitalizacije naslijeđa. Pozitivan proces podrazumijeva da baštinu ne shvaćamo kao teret i ograničenje, već kao izvoriste i pokretač razvitka. Valja učiti živjeti s naslijeđem i živjeti od naslijeđa jer cijelu Hrvatsku možemo smatrati parkom prirode i cijela je ispunjena naslijeđem – prirodnim i graditeljskim, materijalnim i nematerijalnim. Teret očuvanja i unaprjeđenja naslijeđa ne može biti samo na konzervatorima, konzervatorskim odjelima i Ministarstvu kulture.

Cjelovito sagledavanje naslijeđa

Nakon iskustva s regionalizacijom, koja je dovela do fragmentacije i selektivnog pristupa prema kulturnom naslijeđu, na svjetskoj se razini danas prepoznaje potreba sveobuhvatnoga pristupa. Fragmentirani i neusklađeni pristupi ne daju zadovoljavajuće rezultate. Pitamo se: kako učinkovito i stvarno objediniti te uskladiti različite poglede različitih disciplina? Nitko se ne suprotstavlja interdisciplinarnom i multidisciplinarnom pristupu, naprotiv – prepoznaje se to neizostavnim i prijeko potrebnim, ali provedba je teška i spora jer traži puno vremena, usklađivanja i međusobnog uvažavanja. Pristup znanstvenoga projekta *Urbanizam naslijeđa* (*Heritage Urbanism* – HERU), u sklopu kojeg je organiziran ovaj znanstveni kolokvij, upravo potiče i afirmira cjelovitost obnove, revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa te upravljanja kulturnim naslijeđem.

Upravljanje naslijeđem

Kulturnim naslijeđem potrebno je upravljati, brinuti se za nj i unaprjeđivati ga. Želi se zaraditi na naslijeđu, ali se ne želi ulagati u naslijeđe. Takav je način ponašanja neodrživ pa će naslijeđe ubrzo biti potrošeno. Ne mogu opstati obnove naslijeđa, posebice graditeljskoga naslijeđa, ako nisu ekonomski opravdane, unatoč tome što su stručno dobro izvedene. Nije dovoljna samo dobra izvedba obnove, potreban je dugoročni opstanak obnovljenog naslijeđa i pokretanje razvoja lokalne zajednice. Zato je potrebno u proces obnove i revitalizacije od početka ugraditi ekonomske kriterije i postaviti načela upravljanja naslijeđem nakon provedene graditeljske obnove.

Upravo su pronalazak prikladne namjene, ekonomski kriteriji obnove i revitalizacije te primjereni modeli upravljanja trenutačno najvažniji aspekti u revitalizaciji kulturnog naslijeđa. Duga tradicija konzervatorstva i tehničke provedbe obnove svih vrsta i oblika naslijeđa u Hrvatskoj samo je po sebi baština i dobra tradicija. Međutim, to nije dovoljno u današnje doba kad moramo pronaći održive modele koji će osigurati trajni opstanak cjelokupne baštine i njeno uključenje u suvremeni život.

Problem revitalizacije kulturnoga naslijeđa ne može se riješiti selektivnim pristupom, niti se rješenje može očekivati samo u području kulture. Obnovu, revitalizaciju i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa moguće je riješiti samo sveobuhvatno – državnom strategijom, koordiniranim akcijskim planom te aktivnim i promišljenim

uključenjem svih nadležnih državnih institucija iz područja prostornog uređenja, regionalnog razvoja, gospodarstva, turizma, fiskalne politike, prometa i infrastrukture, pravosuđa i dr. Jedino takav pristup omogućava stvarno očuvanje, obnovu i revitalizaciju kulturnog naslijeđa i njegovo korištenje kao pokretača gospodarskog oporavka svih regija, gradova i sela. Time će se omogućiti da živimo od naslijeđa i u naslijeđu – nadograđujući, osuvremenjujući i unaprjeđujući to naslijeđe za nas same, ali i za naraštaje koji dolaze. Ne shvatimo li važnost sveobuhvatnog i održivost pristupa obnovi i revitalizaciji kulturnoga naslijeđa, uspjeh ćemo očuvati samo zanemariv dio onoga što smo baštinili. Bila bi to šteta jer kulturno naslijeđe, zajedno s prirodnim naslijeđem, može činiti značajan udio u gospodarskom razvoju i osiguranju temelja za dobar život u Hrvatskoj.

Budućnost naslijeđa u Hrvatskoj

Dvadeset pet i više stoljeća urbane kulture na tlu Hrvatske obvezuje sve nas – ne samo sve stanovnike Hrvatske, već posebice akademsku zajednicu i stručnjake iz različitih područja koji na izravan ili posredan način sudjeluju u brizi za unaprjeđenje naslijeđa – da na najbolji način očuvamo, afirmiramo i zbrinemo brojno naslijeđe koje baštinimo.

Iz ranijih kulturno-povijesnih razdoblja, ranijih projekata i izvedbi, moramo htjeti i moći prepoznati dobre primjere umijeća nasljeđivanja. Važno je postići i osigurati kontinuitet kako bi svi sadašnji i budući naraštaji na kreativan i održiv način osigurali suživot starog i novog te kako bismo ostvarili nove zahvate u prostoru visoke vrsnoće, koji bi jednoga dana mogli postati novim naslijeđem.

Brigom za novi život naslijeđa uspjeh ćemo demantirati sintagmu o hrvatskoj *baštini bez baštinika*, proizašlu iz općeg dojma da Hrvatska nije u stanju očuvati i zbrinuti svo naslijeđe koje baštinimo od prapovijesnoga i antičkoga doba do danas. Skloni smo vjerovati da aktivnom i integralnom zaštitom možemo osigurati opstanak, unaprjeđenje i revitalizaciju glavne graditeljskoga naslijeđa, kao i kulturnog naslijeđa u cjelini. Suvremenim zahvatima visoke vrsnoće smanjit ćemo prevladavajuće pasivno naslijeđe, ono koje ne živi, i povećati brojnost aktivnog naslijeđa kojemu dajemo novu namjenu i novi život. Pritom moramo očuvati i unaprijediti važna identitetska obilježja na kojima gradimo novo i suvremeno.

Veliku priliku za novi život naslijeđa vidimo u turizmu te povezanosti turizma i naslijeđa – kako kulturnoga tako i prirodnoga. Istodobno, u tom odnosu su i veliki rizici za obezvrjeđenje naslijeđa ukoliko ne postignemo skladan i održiv odnos koji se gradi na prepoznavanju i uvažavanju čimbenika identiteta naslijeđa.

Preduvjet za održivo korištenje naslijeđa jest pravna zaštita – temeljena na pravu i pravednosti, stručnim polazištima i pokazateljima te lišena birokratskog pristupa i nepotrebnog administriranja. Stvarnost i brojnost naslijeđa u Hrvatskoj zahtijeva žurno, učinkovito i razborito djelovanje. Očekujemo racionalan i profesionalan pristup u rješavanju stvarnih problema između zaštite, očuvanja i suvremenih potreba, a s ciljem da zbrinemo što veći broj naslijeđa. Zbrinjavanje naslijeđa podrazumijeva sprječavanje njegova propadanja i nestajanja, ali i omogućavanje novog života naslijeđa, posebice onog najvrjednijeg. Stoga je potrebno provesti vrjednovanje temeljem osuvremenjenih kriterija i, sukladno tomu, omogućiti da najvrjednije naslijeđe opstane, dobije primjerenu novu namjenu te se integrira u svakodnevni život prostora čovjekova življenja – gradova, naselja i kulturnoga krajolika.

Jedino aktivnim i kreativnim pristupom na razini Države možemo ostvariti te ciljeve. Shvatimo to kao nacionalnu obvezu i priliku da i na taj način očuvamo kulturno naslijeđe kao važan pokazatelj nacionalnog identiteta i trajnih vrijednosti univerzalnog značaja.

Akademik prof.dr.sc.
Mladen Obad Šćitaroci, dipl.ing.arh.
 Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 mos@arhitekt.hr, scitaroci@gmail.com
 www.scitaroci.hr

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

MODELI REVITALIZACIJE I UNAPRJEĐENJA KULTURNOG NASLIJEĐA U KONTEKSTU ISTRAŽIVAČKOG PROJEKTA *URBANIZAM NASLIJEĐA*

URBANIZAM NASLIJEĐA / *HERITAGE URBANISM*
MODELI UNAPRJEĐENJA NASLIJEĐA
KORIŠTENJE NASLIJEĐA
KRITERIJI ZA VRJEDNOVANJE
NOVI ZAHVATI U PROSTORIMA NASLIJEĐA
NASLIJEĐE KAO POKRETAČ RAZVOJA
UPRAVLJANJE NASLIJEĐEM

Istraživački projekt pod skraćenim nazivom *Urbanizam naslijeđa* (*Heritage Urbanism – HERU*) usredotočen je na urbanističke, prostorne i druge modele za unaprjeđenje i revitalizaciju kulturnoga naslijeđa. **Glavno istraživačko pitanje** jest prepoznati povijesne i sadašnje modele oživljavanja i unaprjeđenja naslijeđa kao polazišta za utvrđivanje budućih modela koji će uvažavati naslijeđeno, osigurati suvremenost i održivi budući razvoj. **Aktualnost istraživačke teme** ogleda se u činjenici da ona nije istražena, premda postoji brojna literatura o naslijeđu, o pojedinačnim baštinskim temama, kao i o brojnim projektima i izvedbama obnove i osuvremenjivanja graditeljskoga naslijeđa. Osjeća se **nedostatak istraživačkih studija i literature** koji pokušavaju doći do odgovora na sljedeća pitanja: kako pasivno naslijeđe učiniti aktivnim, kako ga unaprijediti i poboljšati, kako osigurati njegov dugoročni opstanak te kako doći do kriterija i modela za revitalizaciju i unaprjeđenje naslijeđa.

Istraživanje je potaknuto razmjerno **lošim stanjem kulturnoga naslijeđa** u Hrvatskoj, **nepostojanjem metode** koja bi omogućila znanstvenu utemeljenost odluka u konzervatorskim elaboratima i projektantskim/planerskim projektima, kao i **objektiviziranje provedbe** revitalizacije naslijeđa (formalno-pravne i stručne provedbe).

Cilj je unaprijediti dosadašnju metodologiju obnove i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa, unaprijediti metode prostorne zaštite naslijeđa te pridonijeti razvoju lokalne zajednice korištenjem kulturnog, a posebice graditeljskoga naslijeđa.

S **motrišta urbanizma naslijeđa** kulturno naslijeđe mora biti aktivno, mora aktivno pridonositi razvoju lokalne zajednice te unaprijediti vrsnoću prostora i čovjekova života. Aktivno naslijeđe smatra se ono koje ima trajnu namjenu i koje je aktivni subjekt u suvremenom kulturnom, društvenom, gospodarskom i prostornom razvoju lokalne zajednice. Naslijeđe je prilagodljivo i moramo mu dati priliku za prenamjenu, a time i za produljenje života ili za novi život. Pritom se ne odustaje od zaštite vrijednoga naslijeđa, ali se afirmira njegovo vrjednovanje kao preduvjet kvalitetne obnove i revitalizacije. Novi zahvati na/u naslijeđu moraju afirmirati i naslijeđe i ambijent u kojemu se ono nalazi te moraju biti kreativni i visoke arhitektonske vrsnoće da bi jednoga dana i sami mogli postati naslijeđe. Stvarno unaprjeđenje naslijeđa moguće je jedino u interdisciplinarnom pristupu i u koordinaciji svih relevantnih državnih institucija – kulture, prostornog uređenja, regionalnog razvoja, gospodarstva, turizma, fiskalne ekonomije, pravosuđa i dr.

Urbanizam naslijeđa promiče pristup revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa u prostornom, urbanističkom i pejzažnom kontekstu. Kontekst/okruženje utječe na naslijeđe i njegovu oživljavanje, a novo korištenje i prenamjena naslijeđa poticajno je i razvojno za okruženje. **Metoda urbanizma naslijeđa** nadopuna je

metoda korištenih u prostornom/urbanističkom planiranju i konzervatorskoj zaštiti. Naslijeđe se promatra integrirano zajedno s pripadajućim okruženjem te sa svim utjecajima okruženja/ambijenta/konteksta na naslijeđe, ali i obrnuto, utjecaj naslijeđa na njegovo okruženje. Naslijeđe se sagledava u različitim prostornim mjerilima – od kulturnog krajolika (veliki teritorij) do pojedinačnih zgrada i građevina (u gradu/naselju ili u krajoliku). Za metodu urbanizma naslijeđa važna su tri pokazatelja/indikatora: 1. čimbenici identiteta, čimbenici utjecaja i čimbenici vrijednosti; 2. kriteriji za vrjednovanje, za unaprjeđenje i za nove zahvate i 3. Modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa. Primjenom takvog pristupa povećava se objektivnost, a bitno smanjuje subjektivnost kod donošenja odluka o mogućim novim zahvatima u prostorima naslijeđa.

Kriteriji za vrjednovanje naslijeđa nisu predmet glavnog istraživanja ovoga projekta jer je ta tema dovoljno zahtjevnja i složena sama po sebi pa traži posebno istraživanje, ponajprije konzervatorsko.

Kriteriji za nove zahvate na naslijeđu polaze od karakterizacije naslijeđa (čimbenika identiteta) i njegove vrijednosti, obogaćujući ga novim suvremenim doprinosom. Razlikujemo opće kriterije unaprjeđenja naslijeđa te posebne kriterije prema vrsti naslijeđa. Vrjednovanje naslijeđa provodi se s različitim motrišta: konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonskog, urbanističkog, prostorno-ambijentalnog, estetskog, funkcionalnog, ekološkog i dr.

Prihvatljivi modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa su aktivacijski i održivi. Oni pridonose aktivnom i ekonomski održivom korištenju naslijeđa te pronalaženju trajne namjene. Da bismo došli do prikladnih budućih modela revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa moramo sagledati **povijesne modele** do 20. stoljeća (odabrati one koji su primjenjivi i danas), **modele 20. stoljeća** (također primjenjive i danas) te **suvremene modele** (koji pokazuju dobre učinke). Novi ili buduć model mogu biti osuvremenjeni dosadašnji modeli ili potpuno novi modeli proizašli iz suvremenih potreba i suvremenog motrišta naslijeđa, ali uz poštivanje identitetskih i vrijednosnih obilježja naslijeđa.

Prema kriteriju obuhvata i intenziteta zahvata u naslijeđe, razlikujemo **model potpune revitalizacije** (najčešće kada naslijeđe nema namjenu) i **model djelomične revitalizacije** (kada živi nejednoliko u svojem korpusu).

Oslanjamo li modele revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa na specijalistička motrišta dolazimo do tematskih modela, primjerice: **urbanistički model** (primjena za cijeli grad ili dio grada), **arhitektonski model** (primjena kod pojedinačnih zgrada/građevina), **pejsažni model** (primjena u pejsažnom planiranju za naslijeđe u krajoliku), **pravni model** (rješava pravna i vlasnička pitanja, posebice probleme izvlaštenja/eksproprijacije te odnosa različitih vlasnika), **ekonomski model** (uzima u obzir financijsku održivost na početku i tijekom kasnijeg korištenja), **ekološki model** (polazi od očuvanja i unaprjeđenja prirodnih čimbenika) i dr.

Modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa mogu slijediti funkcionalno-organizacijska polazišta pa možemo govoriti o **monofunkcionalnom** ili **polifunkcionalnom** modelu, **tradicijskom** ili **suvremenom** modelu, **pojedinačnom** ili **umreženom** modelu, **modelu preobrazbe** (promjena funkcija i korištenja) ili **modelu očuvanja** naslijeđenog stanja i sl.

Prema kriteriju smještaja/rasprostiranja građevina u gradu i krajoliku moguće je revitalizaciju naslijeđa sagledavati pomoću sljedećih modela: **regionalni umreženi model** (preklapanje kulturne i prirodne baštine s ostalim vrijednostima i zanimljivostima u većem promatranom prostoru), **linearni tematski model** (putovi baštine koji se također mogu povezivati s ostalim zanimljivostima na trasi putova), **raspršeni model** (povezivanje raspršene baštine u gradu ili krajoliku u povezanu i funkcionalnu cjelinu) te **koncentrirani** ili **točkasti model** (obnova i revitalizacija pojedinačnih građevina ili sklopova zgrada).

Izbor iz literature:

1. Baum, M.; Christiaanse, K. (ed.) (2012.), *City as Loft: Adaptive Reuse as a Resource for Sustainable Urban Development*, GTA Verlag (ETH Zurich), Zurich
2. Bloemers, T.; Kars, H.; Van der Valk, A.; Wijnen, M. (ed.) (2010.), *The Cultural Landscape & Heritage Paradox*, Amsterdam University Press, Amsterdam
3. Jodido, P.; Moray, B.; Testa, M. (2014.), *Fare Disfare Rifare Architettura: Da Rivoli a Bagrati: Andrea Bruno*, Fondazione Wilmotte, Venezia.
4. Messenger, P.M.; Smith, G.S. (ur.) (2015.), *Cultural Heritage Management: A global perspective*, University Press of Florida
5. Pickard, R. (ed.) (2001.), *The European City: Architectural Interventions and Urban Transformations, Management of Historic Centers*, Spon Press (Taylor&Francis Group), London/New York
6. Smith, L. (2006.), *Uses of Heritage*, Routledge (Taylor&Francis Group), London/New York
7. *** (2015.), *Cultural Heritage - possibilities for spatial and economic development / Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa, proceedings*, Zagreb, 2015, Faculty of Architecture University of Zagreb and Croatian Academy of Sciences and Arts, editor: Mladen Obad Šćitaroci
8. *** (2006.) *Manors and gardens – cultural heritage as a generator of economic development / Dvorci i ljetnikovci – kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja, proceedings*, European project "Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management" - Interreg IIIB Cadses, Zagreb, 2006, Faculty of Architecture University of Zagreb, editor: Mladen Obad Šćitaroci
9. *** (2005.) *Contemporary use and creative management of manors, castles and villas / Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima, proceedings*, European project "Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management" - Interreg IIIB Cadses, Zagreb, 2005, Faculty of Architecture University of Zagreb, editor: Mladen Obad Šćitaroci
10. *** (2004.) *Heritage for the Future - Realising the economic and social potential of a key asset* (The Congress of Local and Regional Authorities - Local and Regional Action no. 6, Norwich UK - Proceedings), Council of Europe Publishing, Strasbourg

Vijeće Europe zalaže se za **participativni model** unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa koji uključuje lokalne zajednice na način da sudjeluju svi dionici nekoga područja (politika, udruge, tvrtke, pojedinačni proizvođači, građani i dr.). Takav model podrazumijeva umreženje i koordinaciju svih državnih i regionalnih resora. Promatramo li taj model u prostornom kontekstu krajolika tada se može govoriti o modelu regionalnog parka i/ili modelu eko muzeja.

U kontekstu odnosa novoprojektirane građevine i okruženja/ambijenta u dosadašnjim slučajevima uočavamo **model suvremene interpretacije tradicije, model kontrasta** (vidljivo uočavanje novoga u naslijeđenom ambijentu) i **model mimikrije** (prilagodba naslijeđenom i ambijentu).

S **konzervatorskoga** motrišta zahvati na naslijeđu i u prostorima naslijeđa mogu slijediti model konzervacije (potpuno očuvanje naslijeđenog povijesnog/izvornog stanja), model restauracije i/ili rekonstrukcije, model očuvanja memorije prostora ili model suvremenih zahvata u povijesnom prostoru naslijeđa.

ZAKLJUČAK

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa imat će praktičnu primjenu u zaštiti i obnovi kulturnoga naslijeđa, u prostornom uređenju i urbanističkom planiranju, u arhitektonskom i pejzažnom projektiranju, a bit će korisno za upravljanje prostorima kulturnog naslijeđa i ekonomskom sagledavanju naslijeđa. Modeli ne nude konkretna rješenja, ali daju okvir unutar kojega treba tražiti rješenje. Na odabir modela utječu čimbenici identiteta naslijeđa, čimbenici utjecaja, stupanj vrjednovanja naslijeđa te kriteriji za nove zahvate u prostorima naslijeđa.

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa pomoći će u konzervatorskim odlukama koje su najčešće arbitrarne (iskazuju stav pojedinaca) jer ne postoji sustav ili on nije dorađen na koji se može osloniti. Modeli potiču stvaranje sustava aktivne zaštite.

Za oživljavanje naslijeđa ključno je odabrati namjenu koja će osigurati dugoročnu aktivnu zaštitu i ekonomsku održivost, a u skladu s vrjednosnim statusom naslijeđa. Čak ni tada revitalizacija ne će uspjeti ako nije uzet u obzir prostorni i ambijentalni aspekt. Obnovljeno naslijeđe ne znači i revitalizirano naslijeđe ako ono nema trajnu namjenu i ako nije funkcionalno, infrastrukturno i ambijentalno usklađeno sa svojim okruženjem i širim prostorom. Puna revitalizacija se postiže kada korisnici i lokalna zajednica prihvate takvo obnovljeno naslijeđe i kada ga počnu koristiti.

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa tema je znanstveno istraživačkog projekta i znanstvenog kolokvija gdje sudionici istražuju i prikazuju modele s njihova motrišta i s njihova stručnog područja. Nakon tako sveobuhvatnog i multi/inter disciplinarnog sagledavanja moći će se postaviti relevantni modeli, koji će se moći prepoznati kao **opći modeli** te kao **posebni modeli** prikladni za unaprjeđenje i revitalizaciju kulturnog naslijeđa.

Akademik prof.dr.sc.

Mladen Obad Šćitaroci, dipl.ing.arh.

Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mos@arhitekt.hr, scitaroci@gmail.com

www.scitaroci.hr

SADRŽAJ

3	MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Proslov
5	I. UVOD	
6	MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Uvod u znanstveni kolokvij <i>Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa</i>
12	MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa u kontekstu istraživačkog projekta <i>Urbanizam naslijeđa</i>
15	BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	Modeli korištenja kulturnog naslijeđa
17	II. RAZVOJNI I UPRAVLJAČKI MODELI	
18	SAŠA POLJANEC-BORIĆ	Prikladni model razvojnog korištenja kulturne baštine
23	DARKO BABIĆ	Modeli upravljanja kulturnim naslijeđem: društveno-humanistička perspektiva
28	VUK TVRTKO OPAČIĆ	Modeli turističkog vrednovanja kulturnog naslijeđa
33	UGO TOIĆ TATJANA LOLIĆ	Modeli regionalnog razvoja temeljem kulturnog naslijeđa
37	III. MODELI ZA NASLIJEĐE U KRAJOLIKU	
38	BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ	Modeli očuvanja i revitalizacije kulturnih krajolika
39	ANA SOPINA BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	Modeli prepoznavanja asocijativnih obilježja krajolika
40	FLAVIO STIMILLI MLADEN OBAD ŠĆITAROCI PETRA RADELJAK KAUFMANN MASSIMO SARGOLINI	Modeli unaprjeđenja kulturnog krajolika zaobalja
41	ALMA ZAVODNIK LAMOVŠEK MOJCA FOŠKI GAŠPER MRAK	Model reaktivacije degradiranih predjela na zaštićenim područjima u Sloveniji
42	MARINA OREB BARBARA SAVIN	Model prostorne zaštite ruralnih krajolika na primjeru Dubrovačko-neretvanske županije
43	IVANA TUTEK	Kompozicijski dijagrami kao model za proces unaprjeđenja naslijeđenog urbaniziranog pejzaža Stona
44	SANJA GAŠPAROVIĆ	Pejsažni modeli unaprjeđenja naslijeđenoga identiteta grada – primjer Zagreba
45	MARKO RUKAVINA MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Prostorni modeli unaprjeđenja arheološkog naslijeđa u gradu i krajoliku

46	IRMA HUIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli revitalizacije srednjovjekovno-renesansnih utvrđenih gradova i kaštela u Istri
47	BORIS DUNDOVIĆ	Arhitektonsko-konzervatorski modeli za revitaliziranje dvoraca i ladanjskih sklopova
48	MLADEN OBAD ŠČITAROCI BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI	Prostorno-planerski i urbanistički modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnih krajolika dvoraca
49	MIRNA MEŠTROVIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli izgradnje ljetnikovačkih predjela Zagreba
50	MARA MARIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli obnove i kriteriji revitalizacije perivoja dubrovačkih ljetnikovaca
51	KSENIJA PETRIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli integralne prostorne zaštite ruralnoga naslijeđa u zaštićenim prirodnim područjima
52	JASENKA KRANJČEVIĆ	Modeli preobrazbe ruralnih naselja pod utjecajem modernizacijskih procesa 20. stoljeća
53	IV. MODELI ZA NASLIJEĐE U GRADU	
54	IDIS TURATO	Modeli arhitektonskih zahvata u povijesnim gradskim prostorima
57	ZLATKO KARAČ	Modeli i iskustva revitalizacije hrvatskih povijesnih gradova
58	IVICA POLJIČAK	Modeli unaprjeđenja kulturnog naslijeđa Šibenika
59	DINA VULIN ILEKOVIĆ BORIS ILEKOVIĆ	Revitalizacija tvrđave sv. Ivan u Šibeniku: suvremeni složeni model preobrazbe
60	TOMISLAV KRAJINA	Revitalizacija kao model arhitektonskog stvaralaštva na primjerima gradske knjižnice i tvrđave sv. Mihovila u Šibeniku
61	DAMIR KRAJNIK LEA PETROVIĆ KRAJNIK	Modeli integracije bastionskih utvrđenja u gradovima
62	DARIO SIRONIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli unaprjeđenja gradskih ulica
63	TAMARA MARIĆ BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI	Modeli preobrazbe povijesnih prilaznih putova u gradske ulice
64	VEDRAN IVANKOVIĆ	Odnos urbanističke teorije 20. stoljeća i koncepta Ulice grada Vukovara u Zagrebu
65	IVAN MLINAR	Modeli unaprjeđenja stambenih naselja 20. stoljeća
66	ALEN ŽUNIĆ	Modeli očuvanja i unaprjeđenja modernističkih građevina na primjeru opusa arhitekta Aleksandra Dragomanovića
67	ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ	Model obnove vs. model devastacije baštine moderne arhitekture
68	IVA KOSTEŠIĆ FEĐA VUKIĆ	"Od grada do žlice" – model urbane regeneracije kao sveobuhvatni pristup oživljavanju povijesne gradske jezgre
69	ZORANA SOKOL-GOJNIK	Modeli prilagodbe graditeljske liturgijske baštine potrebama suvremenoga korištenja
70	MARIJANA SIRONIĆ MLADEN OBAD ŠČITAROCI	Modeli preobrazbe gradskih blokova industrijske namjene – Donji grad u Zagrebu
71	TIHOMIR JUKIĆ GEORGIA BUTINA WATSON	Gradski projekt kao mogući model strukturalne i funkcionalne preobrazbe <i>brownfield</i> predjela

72	MLADEN OBAD ŠĆITAROCI BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI KSENIJA RADIĆ KNEŽEVIĆ	Modeli obnove i revitalizacije lječilišnih perivoja
73	KORALJKA VAHTAR-JURKOVIĆ MLADEN OBAD ŠĆITAROCI BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	Modeli obnove i kriteriji revitalizacije javnih perivoja Opatije
74	NIKŠA BOŽIĆ	Modeli urbane preobrazbe i održivog razvoja malih povijesnih gradova
75	ZEHRA LAZNIBAT	Modeli integralne zaštite arheološkog naslijeđa u povijesnoj cjelini Dubrovnika
76	DORA IVANČAN MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Modeli revitalizacije obale gradova – <i>waterfront</i>
77	ANA-MARIJA SEVER MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Revitalizacija industrijskog naslijeđa – modeli prenamjene za kulturnu i kreativnu industriju
78	MATIJA VINKOVIĆ MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Modeli očuvanja i revitalizacije plemićkih rezidencijalnih palača u gradu
79	JOSIPA SLAVIČEK MLADEN OBAD ŠĆITAROCI	Polja i naselja otoka Hvara – modeli očuvanja, unaprjeđenja i revitalizacije kulturnog krajolika
81	V. MODELI DOŽIVLJAJA I KORIŠTENJA NASLIJEĐA	
82	DANIELA ANGELINA JELINČIĆ	Modeli kulturnog turizma u funkciji revitalizacije i unaprjeđenja kulturne baštine
84	NIKOLA BAŠIĆ	Traganje za djelotvornim modelima revitalizacije graditeljske baštine – <i>empirijske paradigme</i>
86	ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ	Model publiciranja
88	INGEBORG MATEČIĆ	Model konceptualizacije materijalne kulturne baštine na turističkom tržištu
89	KRISTINA AFRIĆ RAKITOVAC NATAŠA UROŠEVIĆ	Modeli valorizacije kulturne baštine u održivom turizmu
90	MARINA ŠIMUNIĆ BURŠIĆ	Autentičnost ideje i autentičnost stvari: razmatranje kriterija za model procjenjivanja vrijednosti graditeljske baštine
91	PAVLA ŠIMETIN IVANA TUTEK	Modeli afirmacije naslijeđenih povijesnih slojeva Poljane u Šibeniku
92	JASENKA KRANJČEVIĆ	Modeli unaprjeđenja povijesne turističke arhitekture na hrvatskom Jadranu
93	ANA MRĐA BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	Modeli održivog planiranja turizma kulturnog naslijeđa
94	BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI TAMARA MARIĆ	Modeli urbanih prostora kretanja
95	TIN OBERMAN BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	Model predviđanja doživljajne kvalitete zvučnog okoliša gradskih prostora
96	IGOR GOJNIK	Dnevno-svjetlosni modeli za arhitektoniku i identitet prostora
97	MARINA PAVKOVIĆ JESENKO HORVAT	Modeli prostornog <i>brandinga</i> – utjecaj na konkurentni identitet mjesta
98	JESENKO HORVAT MARINA PAVKOVIĆ	Modeli stvaranja prostornog identiteta na svojstvima nematerijalne baštine

99	TIHOMIR JUKIĆ FEĐA VUKIĆ	Utjecaj didaktičkih izložbi <i>Porodica i domaćinstvo</i> na promoviranje modela stambenih zajednica
100	MARINO MANIN ŽELJKA PINJUH ĆORIĆ LIDIJA BENCETIĆ	Model obnove javne plinske rasvjete u Zagrebu: unaprjeđenje povijesnoga urbanog doživljaja
101	VI. NORMATIVNO-PRAVNI MODELI	
102	TAJANA PLEŠE	Revitalizacija kulturne baštine – <i>Actio (non) est reactio</i>
103	ANA ŠVERKO	Modeli interdisciplinarnog mapiranja: integracija strategija konzervacije i urbanističkog projektiranja u prostorima graditeljskog naslijeđa
104	NENAD LIPOVAC SVETISLAV POPOVIĆ NIKOLINA GRADEČKI	Pojmovnik kulturnog naslijeđa – model za primjenu u zakonodavstvu
105	LEA PETROVIĆ KRAJNIK DAMIR KRAJNIK	Modeli zaštite kulturnog naslijeđa u prostorno-planskoj dokumentaciji
107	VII. PRILOZI RASPRAVI	
108	Josipa Blažević-Perušić	
109	Tomislav Krajina	
110	Ana Matan	
111	POGOVOR I ZAKLJUČAK	
112	BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI	
114	POPIS I ŽIVOTOPISI SUDIONIKA	
115	Članovi istraživačkoga projekta <i>Urbanizam naslijeđa / Heritage Urbanism</i> (HERU)	
118	Pozvani predavači i sudionici okrugloga stola znanstvenoga kolokvija	
119	Ostali sudionici znanstvenoga kolokvija	
122	<i>Sadržaj</i>	

ISTRAŽIVAČKE TEME ZNANSTVENOGA PROJEKTA

URBANIZAM NASLIJEĐA
Urbanistički i prostorni modeli
za oživljavanje i unaprjeđenje
kulturnoga naslijeđa

HERITAGE URBANISM
Urban and Spatial Models for
Revival and Enhancement
of Cultural Heritage

Istraživački projekt
Hrvatska zaklada za znanost
HRZZ-2032

Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

VODITELJ PROJEKTA:
akademik Mladen Obad Šćitaroci

WEB:
www.arhitekt.hr/znanost/HERU

FACEBOOK:
www.facebook.com/heru2032

2014.-2018.

— Modul 1: NASLIJEĐE U KRAJOLIKU / KULTURNI KRAJOLIK KAO NASLIJEĐE

- T1. Kulturni krajolik**
 - T1.a Organski i oblikovani krajolici
 - T1.b Asocijativni krajolici
 - T1.c Kulturni krajolici zaleđa morske obale
- T2. Arheološko naslijeđe**
 - T2.a Metoda integracije arheološkoga naslijeđa u urbanističkom planiranju (obranjena doktorska disertacija)
 - T2.b Modeli integralne zaštite arheološkog naslijeđa u dubrovačkoj povijesnoj cjelini (doktorsko istraživanje)
- T3. Utvrđeno/fortifikacijsko graditeljstvo**
 - T3.a Kašteli i naselja sjeveroistočne Istre od 10. do 18. stoljeća – urbanistički razvoj i preobrazbe (obranjena doktorska disertacija)
- T4. Kultura ladanja**
 - T4.a Dvorci sjeverne Hrvatske: Metoda suvremenog arhitektonskoga restituiranja dvoraca i kurija (doktorsko istraživanje, TU Wien)
 - T4.b Gradski ljetnikovci Zagreba: Kulturni krajolik nekadašnjih ljetnikovačkih gradskih predjela (doktorsko istraživanje)
- T5. Ruralno naslijeđe**
 - T5.a Tradicijska naselja u zaštićenim prirodnim područjima: Modeli integralne prostorne zaštite i upravljanja ruralnim naslijeđem u zaštićenim područjima – Park prirode Lonjsko polje (doktorsko istraživanje)
 - T5.b Preobrazba ruralnih naselja pod utjecajem modernizacijskih procesa 20. stoljeća
- T6. Kulturno naslijeđe otoka i obale kao nositelj gospodarskog i turističkog razvoja**
 - T6.a Međuovisnost razvoja turizma i očuvanja prostora i kulturnog naslijeđa: Metoda određivanja turističke nosivosti u prostornom planiranju (obranjena doktorska disertacija)
 - T6.b Turistička arhitektura kao kulturno naslijeđe

— Modul 2: NASLIJEĐE U GRADU / GRAD KAO KULTURNO NASLIJEĐE

- T7. Povijesno tkivo grada – naslijeđe kontinuiteta i preobrazbe**
 - T7.a Povijesni gradski centri, gradski blokovi, ulice i trgovi: Urbanistička obilježja istočnoga dijela Donjega grada u Zagrebu 1905.-2017. (doktorsko istraživanje); Urbanistička obilježja i gradotvornost Ulice kralja Zvonimira u Zagrebu (doktorsko istraživanje)

- T7.b Utvrđeno naslijeđe u gradovima (utvrde 16.-19. stoljeća)

T8. Naslijeđe malih gradova

T9. Naslijeđe modernizma 20. stoljeća

- T9.a Nematerijalno urbanističko naslijeđe modernizma druge polovice 20.stoljeća – utjecaj na formiranje urbanističke teorije
- T9.b Preobrazba *brownfield* područja u gradovima kasne moderne
- T9.c Naslijeđe modernističke arhitekture (obranjena doktorska disertacija)
- T9.d Katoličke crkve 20. stoljeća kao kulturno naslijeđe

T10. Naslijeđe stambene izgradnje 20. stoljeća

- T10.a Naslijeđe stambenih naselja
- T10.b Stambene urbanističke politike
- T10.c Suvremenost naslijeđene tipologije i morfologije stambenih zgrada u Zagrebu – modeli prilagodljivosti stana suvremenim potrebama (doktorsko istraživanje)

T11. Perivojno naslijeđe kao činitelj gradotvornosti

- T11.a Perivojno naslijeđe kontinentalne Hrvatske
- T11.b Perivojno naslijeđe hrvatskoga Jadrana

T12. Naslijeđe kao polazište za brendiranje mjesta

- T12.a Metoda prostornog brandinga – utjecaj arhitektonsko-urbanističkih zahvata na konkurentni identitet mjesta (doktorsko istraživanje)

— Modul 3: DOŽIVLJAJ GRADA / GRAD KAO DOŽIVLJAJ

T13. Javni prostori povezivanja grada – doživljaj grada kretanjem

- T13.a Ulica kao naslijeđe – povijesni prilazni putovi i njihova preobrazba u gradske ulice (doktorsko istraživanje, TU Wien)

T14. Zvučni okoliš kao kulturno naslijeđe

- T14.a Zvučni okoliš gradskih prostora – urbanističko akustički čimbenici i modeli (obranjena doktorska disertacija)

T15. Svjetlost prostora kao kulturno naslijeđe

— Modul 4: NORMATIVNO-PRAVNI ASPEKTI KULTURNOGA NASLIJEĐA

T16. Zakonodavni aspekt naslijeđa u prostorno-urbanističkom kontekstu

- T16.a Pojmovnik kulturnog naslijeđa – model za primjenu u zakonodavstvu

T17. Kulturno naslijeđe u prostorno-planskoj dokumentaciji

- T17.a Modeli zaštite kulturnog naslijeđa u prostorno planskoj dokumentaciji

ISTRAŽIVAČI NA ZNAJSTVENOME PROJEKTU

VODITELJ PROJEKTA

- akademik prof.dr.sc. **Mladen Obad Šćitaroci**, dipl.ing.arh.
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ISTRAŽIVAČI

Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu [16]:

- izv.prof.dr.sc. **Bojana Bojanić Obad Šćitaroci**, dipl.ing.arh.
- prof.dr.sc. **Alenka Delić**, dipl.ing.arh.
- izv.prof.dr.sc. **Sanja Gašparović**, dipl.ing.arh.
- prof.dr.sc. **Jesenko Horvat**, dipl.ing.arh.
- doc.dr.sc. **Vedran Ivanković**, dipl.ing.arh.
- prof.dr.sc. **Tihomir Jukić**, dipl.ing.arh.
- izv.prof.dr.sc. **Zlatko Karač**, dipl.ing.arh.
- izv.prof.dr.sc. **Damir Krajnik**, dipl.ing.arh.
- prof.dr.sc. **Nenad Lipovac**, dipl.ing.arh.
- izv.prof.dr.sc. **Ivan Mlinar**, dipl.ing.arh.
- doc.dr.sc. **Ana Mrđa**, dipl.ing.arh.
- dr.sc. **Tin Oberman**, dipl.ing.arh.
- doc.dr.sc. **Lea Petrović Krajnik**, dipl.ing.arh.
- dr.sc. **Marko Rukavina**, dipl.ing.arh.
- doc.dr.sc. **Zorana Sokol Gojnik**, dipl.ing., arh.
- asistent **Ana Sopina**, dipl.ing.arh.

Iz drugih institucija [9]:

- **Nikša Božić**, dipl.ing.arh.
APE d.o.o. / Hrvatska sekcija ECOVAST-a
(Europsko vijeće za sela i male gradove)
- dr.sc. **Biserka Dumbović Bilušić**, dipl.ing.arh.
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Konzervatorski odjel u Rijeci
- dr.sc. **Irma Huić**, dipl.ing.arh.
Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb
- dr.sc. **Jasenka Kranjčević**, dipl.ing.arh.
Institut za turizam, Zagreb
- doc.dr.sc. **Mara Marić**, dipl.ing.agr.
Zavod za mediteranske kulture,
Sveučilište u Dubrovniku
- **Ksenija Radić Knežević**, mag.ing.arch.
Kvantum d.o.o., Zagreb
- mr.sc. **Flavio Stimilli**, dipl.ing.arh.
Sveučilište u Camerinu, Međunarodna škola
naprednih studija (Italija)
- doc.dr.sc. **Koraljka Vahtar-Jurković**, dipl.ing.grad.
Primorsko-goranska županija, Upravni odjela
za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu
okoliša, Rijeka
- dr.sc. **Alen Žunić**, mag.ing.arch., MDesS
ETH Zurich – Institut für Geschichte und
Theorie der Architektur (Švicarska)

DOKTORANDI

Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu [8]:

- mr.sc. **Igor Gojnik**, dipl.ing.arh.
"Siloueta arhitektura"
- **Zehra Laznibat**, dipl.ing.arh.
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Konzervatorski odjel u Dubrovniku
- mr.sc. **Mirna Meštrović**, dipl.ing.arh.
Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko
planiranje i razvoj Grada
- zn.novak asist. **Boško Opalić**, dipl.ing.arh.
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- **Marina Pavković**, dipl.oec.
COPP Grupa d.o.o., Zagreb
- mr.sc. **Ksenija Petrić**, dipl.ing.arh.
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Konzervatorski odjel u Zagrebu
- **Dario Sironić**, dipl.ing.arh.
Grad Zagreb, Gradski ured za prostorno
uređenje, izgradnju Grada, graditeljstvo,
komunalne poslove i promet
- **Marijana Sironić**, dipl.ing.arh.
Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu
spomenika kulture i prirode

Technische Universität Wien, Beč (Austrija) [2]:

- **Boris Dundović**, mag.ing.arch.
- zn.novak asist. **Tamara Zaninović**, mag.ing.arch.
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

OSTALA IZDANJA

PUBLIKACIJE POVODOM MEĐUNARODNOG ZNAJSTVENOG SKUPA

CULTURAL HERITAGE — POSSIBILITIES FOR SPATIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

PROSTORNE I RAZVOJNE MOGUĆNOSTI KULTURNOG NASLIJEĐA

Zagreb, 22.-23. listopada 2015.

GLAVNI UREDNIK:
akademik Mladen Obad Šćitaroci

NAKLADNIK:
Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

ZBORNIK RADOVA listopad 2015.

ISBN 978-953-8042-10-2 (meki uvez)
ISBN 978-953-8042-11-9 (e-knjiga)

POSTERI listopad 2015.

ISBN 978-953-8042-12-6 (e-knjiga)

SAŽETCI ožujak 2015.

ISBN 978-953-8042-07-2 (e-knjiga)

E-PUBLIKACIJE MOGUĆE JE PREUZETI NA:
www.arhitekt.hr/znanost/HERU/culturalheritage

listopad 2017.

URBANIZAM NASLIJEĐA

Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa

HERITAGE URBANISM

Urban and Spatial Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage

www.arhitekt.hr/znanost/HERU

Af

ORGANIZATORI:

Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Razred za likovne umjetnosti
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

POKROVITELJ:

Ministarstvo kulture
Republike Hrvatske

Zbornik je objavljen u sklopu istraživačkog projekta *Urbanizam naslijeđa – Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa* (HERU) koji se provodi na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a financira ga **Hrvatska zaklada za znanost** (HRZZ-2032).

Objavu zbornika financijski je pomogla Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

ISBN 978-953-8042-29-4

9 789538 042294 >